

Анотація. Період міжпарадигмального переходу розглядається як час проведення стратегічних трансформацій. Виробнича діяльність вивчається як найважливіший елемент соціально-економічних змін. Рефлексивний контроль характеризується з погляду підвищення організаційно-управлінської ефективності. З цих позицій пропонуються шляхи подальшого вдосконалення реформ.

Ключові слова: виробнича діяльність, праця, парадигма, перехідний період, рефлексивний контроль.

Summary. The inter-paradigm transition period is considered as the time of strategic transformation. Production activity is being studied as an important element of socio-economic changes. Reflexive control is characterized from the point of view of increasing organizational and managerial effectiveness. From these positions, ways of further improving the reforms are proposed.

Key words: production activity, labour, paradigm, transition period, reflexive control.

УДК 336.025

Штогринець Н. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Буковинського університету*

Кускова В. Г.

*старший викладач
Буковинського університету*

Shtogrynets N. V.

*Ph.D., Associate Professor of Economics
and Entrepreneurship Department
PIHE «Bukovinian University»*

Kuskova V. G.

*Senior Lecturer,
PIHE «Bukovinian University»*

ОБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

OBJECTIVE PREREQUISITES AND THE MAIN CHARACTERISTICS OF FINANCIAL CONTROL

Анотація. Трансформацією контрольних функцій суб'єктів контролю завжди супроводжується перехід від однієї форми до іншої: змінюються завдання і зміст контролю, його методи й організаційні форми внаслідок причин політичного та економічного характеру. Це дає змогу авторам стверджувати, що різні види фінансового контролю та його цілісна система, до якої ці види входять, не є статичними, остаточно визначеними. Характеристиками та сутністю державних фінансів, їх внутрішня глибока суперечливість, умови переходу від економіки одного типу до економіки іншого типу найсуттєвіше проявляються у фінансовому контролі. У статті розкрито об'єктивні передумови контролю в Україні, визначено суть фінансового контролю у здійсненні фінансової політики держави.

Ключові слова: фінансовий контроль, об'єктивні передумови, види фінансового контролю, фінансова діяльність, фінансова політика.

Постановка проблеми. Значних фінансових ресурсів потребують перетворення, які відбуваються сьогодні в Україні. Вони повинні забезпечити своєчасне і повне виконання функцій і завдань держави. Своєчасність та повнота надходження фінансових ресурсів до держфондів, дотримання законодавства під час розподілу та використання коштів залежать від чіткої організації і здійснення фінансового контролю.

Від здійснення контролю над виконанням законів, рішень, розпоряджень, від чіткої організації їх виконання великою мірою залежить ефективність роботи органів місцевого самоврядування і виконавчої влади. Систематичний і всезагальний контроль сприяє забезпеченню

повної обґрунтованості рішень, положень та інших нормативних документів, вчасної їх реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню контролю та його різних видів і напрямів присвячено різноманітні наукові літературні джерела. Вчені підходять до проблеми контролю по-різному. Деякі автори вважають, що контроль – це функція фінансів, інші стверджують, що це – різновид державного, говорячи про нього як про функцію управління, треті сприймають його як інститут фінансового права.

Проблемам фінансового контролю присвячували свої дослідження такі науковці, як: А.О. Альський, О.Ф. Андрійко, І.А. Андреев, О.О. Анісімов, В.Г. Афа-

насьєв, М.Ф. Базась, М.Т. Білуха, Е.О. Вознесенський, М.Й. Клишко, Н.О. Ковальова, О.І. Коняєв, Е.О. Кочерін, Л.М. Крамаровський, Н.Д. Погосян, В.І. Туровцев, І.П. Устинова, Ф.М. Хашукаєва, В.Н. Шеметов, С.О. Шохін, та ін., але їх дослідження були не повними.

Мета статті полягає у тому, щоб на основі сучасних досягнень економічної науки розкрити об'єктивні передумови та основні характеристики фінансового контролю, визначити суть фінансового контролю у здійсненні фінансової політики держави.

Необхідно:

- з'ясувати об'єктивні передумови, суть, функції, роль та завдання фінансового контролю у здійсненні фінансової діяльності держави;

- розкрити суть фінансового контролю у здійсненні фінансової політики держави;

- розкрити передумови проведення фінансового контролю.

Виклад основного матеріалу дослідження. Контроль – це необхідна умова виявлення та усунення недоліків у роботі суб'єктів управління та причин, які їх породжують. Контроль поліпшує рівень дисципліни працівників апарату управління, дає можливість оцінювати рівень їх компетентності і відповідальності, позитивної практики. Контроль – це процес, пов'язаний із забезпеченням відповідності функціонування об'єкта управління прийнятим управлінським рішенням. Контроль є самостійною функцією (етапом) управління й особливим видом діяльності, якій притаманні цільова спрямованість, конкретний зміст та способи її здійснення. У загальному вигляді контроль – це одна з функцій управління у вигляді моніторингу процесу діяльності об'єкта управління для оцінювання обґрунтованості та ефективності прийнятих управлінських рішень, виявлення відхилень від цих рішень та здійснення коригуючих дій [1, с. 51].

Зміст фінансового контролю зводиться до такого:

- перевірка виконання юридичними і фізичними особами фінансових зобов'язань перед державою й органами місцевого самоврядування;

- перевірка законності використання державними і муніципальними підприємствами, установами й організаціями коштів, що перебувають у їх господарському віданні чи оперативному управлінні;

- перевірка дотримання правил проведення фінансових операцій, розрахунків і зберігання грошових коштів підприємствами, установами і організаціями на рахунках в кредитних установах;

- виявлення внутрішніх резервів можливостей підвищення продуктивності праці, рентабельності, економії грошових і матеріальних ресурсів і т. д.;

- попередження й усунення виявлених порушень фінансової дисципліни. У разі їх виявлення у встановленому порядку притягаються до відповідальності організації, посадові особи і громадяни, забезпечується відшкодування матеріальної шкоди державі, організаціям, громадянам [2, с. 98].

Специфіка кожного виду контролю як елемента управління – це його вторинність. Контролювати можна те, що вже існує. Сам по собі фінансовий контроль не може бути засобом організації фінансової діяльності. Він призначений для попередження або усунення помилок у цій діяльності, в поліпшенні її самої.

Для ефективнішого здійснення фінансового контролю потрібні критерії, певні еталони, з якими в процесі контролю порівнюється діяльність, яка перевіряється.

Фінансовий контроль залежно від підходів, взятих за основу, ділиться на декілька видів. Найпоширенішим

підходом класифікації фінансового контролю на види береться фактор часу проведення контролю, і на його підставі виділяють попередній, поточний і наступний фінансовий контроль. Усім контролюючим органам притаманні ці види контролю.

Попередній фінансовий контроль належить до процесу визначення обсягу фінансових ресурсів держави на плановий період та їх основної частини, яка акумулюється в державному бюджеті, а також їх розподілу між окремими суспільними потребами та одержувачами державних фінансових ресурсів [3, с. 152].

Попередній фінансовий контроль здійснюється на стадії розроблення і прийняття законів та інших нормативних актів із фінансових питань. Для цього здійснюється кваліфікована експертна оцінка фінансових результатів запровадження того чи іншого рішення, яке може бути прийнятим. Попередній фінансовий контроль на основі аналізу і розрахунків фінансових результатів забезпечує об'єктивність оцінки доцільності прийняття чи неприйняття відповідного рішення, має велике значення для профілактики порушень фінансової дисципліни й інших фінансових правопорушень [4, с. 115].

Поточний фінансовий контроль – це контроль над оперативною фінансовою діяльністю, тобто саме за фінансовим процесом. Він полягає у дотриманні вимог фінансових норм і нормативів, тобто систематичній перевірці дотримання фінансової дисципліни, насамперед дотримання встановлених показників з обов'язкових платежів до бюджету і державних позабюджетних фондів. Такий вид фінансового контролю має найбільший вплив на процес формування і використання фінансових ресурсів у всіх структурах суспільного виробництва. Він безпосередньо здійснюється органами управління фінансовою діяльністю. Хоча й у цьому виді контролю задіяні всі суб'єкти фінансових правовідносин.

Наступний фінансовий контроль здійснюється після проведення фінансових операцій (виконання фінансових зобов'язань перед державою, одержання і використання коштів від держави для виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери і т. д.) і, як правило, після завершення певних стадій діяльності для з'ясування її ефективності. Наступний фінансовий контроль є базою для аналізу й оцінки ефективності використання фінансових ресурсів та ефективності організації фінансової роботи, застосування контрольних фінансових норм і нормативів у цілому. Однакову активну участь в даному виді контролю беруть усі суб'єкти фінансово-правових відносин, проте кожен із них здійснює наступний фінансовий контроль на своєму рівні та в межах наданих йому компетенцій [5, с. 25].

Усі вищезазначені види фінансового контролю здійснюються саме працівниками структур, які займаються фінансово-господарською діяльністю та власниками фінансових ресурсів. При цьому роль і значення всіх видів фінансового контролю не змінюються, проте обмежується сфера застосування його підприємством, установою, організацією, фірмою і т. д. Тут акцент робиться на оборотності фінансових ресурсів, тобто ефективність їх використання та відображення цього в обліку і звітності, а не на перевірку фінансової дисципліни, хоча це не випускається з поля зору зовсім.

На підставі багатьох інших чинників виділяють обов'язковий та ініціативний фінансовий контроль. Обов'язковий здійснюється:

- а) в силу вимог нормативних актів (наприклад, контроль Рахункової палати Верховної Ради України над виконанням бюджету за підсумками року, що завершився);

б) за рішенням компетентних органів держави (наприклад, податкової адміністрації для з'ясування повноти виконання платниками податків їх фінансових обов'язків перед державою), прокуратури (для з'ясування дотримання законності в країні), суду (для встановлення істини в ході розгляду конкретної судової справи) і т. д. [6, с. 69].

Ініціативний фінансовий контроль здійснюється на підставі власних рішень господарюючих суб'єктів.

Застосовуються й інші критерії класифікації видів фінансового контролю, наприклад за суб'єктним складом органів, що здійснюють фінансовий контроль. У цьому разі фінансовий контроль поділяється на такі види:

- 1) фінансовий контроль органів законодавчої влади і місцевого самоврядування;
- 2) фінансовий контроль президента України;
- 3) фінансовий контроль органів виконавчої влади загальної компетенції;
- 4) фінансовий контроль органів виконавчої влади спеціальної компетенції;
- 5) фінансовий контроль фінансово-кредитних органів;
- 6) відомчий фінансовий контроль;
- 7) внутрішньогосподарський фінансовий контроль;
- 8) громадський фінансовий контроль;
- 9) аудиторський фінансовий контроль [6, с. 69].

Фінансовий контроль здійснюється різними методами. Вони дуже різноманітні і вибираються не довільно, а залежно від сукупності факторів, насамперед від: 1) суб'єкта контролю. Тут важливу роль відіграють правовий статус та особливості діяльності органа, що здійснює контроль; 2) від об'єкта контролю; 3) від мети і завдань, що стоять перед суб'єктом контролю; 4) від підстав виникнення контрольних правовідносин та низки інших обставин [7, с. 74].

Найчастіше застосовуються такі методи фінансового контролю, як ревізії, перевірки (документації, стану обліку і звітності, повноти виконання фінансових зобов'язань і т. д.), заслуховування доповідей, інформації посадових осіб про фінансову діяльність на сесіях органів місцевого самоврядування, засіданнях органів державної виконавчої влади, інвентаризації та ін. Їх проведення, як правило, планується. Проте можуть здійснюватися вони і поза планом, у зв'язку з необхідністю, що об'єктивно виникла.

Всі методи фінансового контролю уточнюються в методиках, тобто в технологіях (правилах) проведення фінансового контролю різними суб'єктами певних об'єктів. Методика вказує на конкретні прийоми і засоби дій, орієнтує, як і в якій послідовності почати, здійснити і закінчити перевірку. Для найчастіше вживаних методів контролю існують методики, випробувані на практиці. Вони розроблені з врахуванням організаційної структури, форм власності, інших важливих відмінностей об'єктів, що контролюються.

В Україні сьогодні основними методами фінансового контролю є ревізії й перевірки. Зміст цих методів визначено законодавством. Зокрема, у ст. 2 Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 р. встановлено:

ревізії – це найдетальніше й усебічне обстеження фінансово-господарської діяльності підприємства, установи, організації для з'ясування її законності та доцільності. Ревізії здійснюють майже всі суб'єкти, що контролюють фінансову діяльність. Їх підставою є, як правило, заздалегідь складений план заходів фінансового контролю суб'єкта, котрий здійснює цей контроль. Проте часто зустрічаються й позапланові ревізії, що здійснюються за вимогою компетентних органів у зв'язку з обставинами, що раніше не були передбачені. Позапланові ревізії відзначаються раптовим характером і здійснюються для

з'ясування окремих питань. Найчастіше позапланові ревізії призначаються правоохоронними органами.

За змістом ревізії діляться на фактичні і документальні. Під час фактичної ревізії перевіряється вся сукупність сторін фінансово-господарської діяльності об'єкта перевірки. В ході проведення документальних ревізій з'ясується чи є в наявності необхідні фінансові документи, якість їх оформлення, ступінь надійності їх обліку і зберігання. На підставі аналізу фінансових документів визначаються законність і доцільність витрачання коштів [8, с. 52].

Ревізії фінансово-господарської діяльності установ здійснюються не рідше одного разу на два роки, а у сфері матеріального виробництва – не рідше ніж один раз на рік.

За результатами ревізії оформляється акт ревізії – документ, що має велике юридичне значення. За наявності заперечень чи зауважень по акту ревізії керівник і головний бухгалтер об'єкта перевірки додають до акту ревізії свої зауваження і заперечення.

Посадові особи, які допустили порушення фінансової дисципліни, які вказані в акті ревізії, можуть бути притягнуті до кримінальної, матеріальної чи дисциплінарної відповідальності, а також до декількох видів відповідальності одночасно, наприклад до матеріальної й кримінальної або до матеріальної та дисциплінарної.

Перевірка як метод фінансового контролю здійснюється з окремих питань фінансово-господарської діяльності на підставі звітних, балансових і видаткових документів. У ході її проведення виявляються порушення фінансової дисципліни та намічаються заходи щодо усунення їх негативних наслідків.

Поряд із ревізіями і перевітками до методів фінансового контролю належать обстеження, інспекції, спостереження.

Обстеження, як і перевірка, також охоплює окремі сторони діяльності підприємств, установ, організацій, але на відміну від перевірки проводиться за значно ширшим колом показників і виявляє фінансовий стан господарюючих суб'єктів, перспективи їх розвитку, необхідність реорганізації чи переорієнтації виробництва.

Інспекції – це перевірки стану фінансів, підприємств на місцях, що періодично здійснюються суб'єктами – представниками держави у цілому чи її окремих органах. Вони проводяться для загального ознайомлення зі станом справ на місцях та надання оперативної практичної допомоги [9, с. 201].

Спостереження – це метод фінансового контролю, під яким розуміється переважно загальне ознайомлення зі станом фінансової діяльності бюджетної установи, підприємства, відомства. Спостереження є загальним і спеціальним. Як правило, спостереженню передує застосування деяких інших методів фінансового контролю.

Фінансовий контроль належить усім стадіям фінансової діяльності, всім фінансово-правовим підгалузям та інститутам. Фінансовий контроль є, мабуть, єдиним структурним підрозділом фінансового права, правові норми якого містяться як у Загальній, так і в Особливій частині, тобто структура фінансового контролю досить складна.

Щодо фінансово-правових норм, які передбачають специфіку здійснення фінансового контролю в різних сферах фінансової діяльності, то вони цілком справедливо належать до Особливої частини. Конкретизація ж їхніх специфічних завдань і змісту знаходить своє відображення в інституціональних правових актах (наприклад, у Бюджетному кодексі України або Законі України «Про аудиторську діяльність»).

За нинішніх умов основна увага у фінансовому контролі приділяється повноті та вчасності залучення коштів у фінансові ресурси, законності надходжень та видатків у всіх ланках фінансової системи, дотриманню правил обліку і звітності. Фінансовий контроль охоплює не лише процес формування і виконання держбюджету, а й місцевих бюджетів, оскільки держава повинна здійснювати контроль під час: розподілення регіональним і місцевим бюджетам дотацій (субсидій) і кредитів із держбюджету на фінансування їх поточних та капітальних видатків; затвердження випуску місцевих позик, гарантованих урядом; реалізації урядових програм.

Висновки. Активна дискусія щодо форм, методів, видів і напрямів державного фінансового контролю є переконливим прикладом необхідності:

1) формування єдиної системи державного фінансового контролю та прийняття Закону «Про державний фінансовий контроль»;

2) внесення відповідних поправок до Бюджетного кодексу України, інших нормативно-правових актів.

Це дасть змогу законодавчо закріпити послідовність проведення державного фінансового контролю, визначити компетентність і повноваження органів, які здійснюють аудит ефективності використання державних коштів і державної власності.

Список використаних джерел:

1. Бречко О.В. Удосконалення контролю в системі управління фінансовими ресурсами регіону. Фінанси України. 2002. № 9. С. 51–54.
2. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології. К.: Юрид. думка, 2008. 336 с.
3. Нестеренко А.С. Фінансова система України як частина міжнародної фінансової системи в умовах світової фінансово-економічної кризи. Актуальні проблеми держави і права. 2011. – С. 151–158.
4. Дрозд І.К., Шевчук В.О. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. К.: Імекс ЛТД, 2007. 304 с.
5. Ісмаїлов А.Б. Шляхи удосконалення фінансового контролю. Фінанси України. 2003. № 4. С. 24–27.
6. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. Посіб. Тернопіль: Економічна думка, 2000. 243 с.
7. Петришин О.В. Право як соціальне явище: особливості юридичного підходу. Проблеми філософії права. 2006–2007. Т. IV–V. С. 74.
8. Шевчук О.А. Державний фінансовий контроль: навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ: УБС НБУ, 2014. 418 с.
9. Посікіра Р. Поняття та види суб'єктів фінансового права України. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2002. Вип. 37. С. 288–294.

Анотація. Переход от одной формации к другой всегда сопровождается трансформацией контрольных функций субъектов контроля: меняются содержание и задания контроля, его организационные формы и методы вследствие причин экономического и политического характера. Это дает основания авторам утверждать, что целостная система финансового контроля и различные его виды, которые в нее входят, не являются статичными, окончательно определенными. Сущность и характеристики государственных финансов, их глубокая внутренняя противоречивость, условия процессов перехода от экономики одного типа к экономике другого типа четко проявляются в финансовом контроле. В статье раскрыты объективные предпосылки контроля в Украине, определена суть финансового контроля в осуществлении финансовой политики страны.

Ключевые слова: финансовый контроль, объективные предпосылки, виды финансового контроля, финансовая деятельность, финансовая политика.

Summary. The transition from one formation to another is always accompanied by the transformation of control functions of the subjects of control: the content and control, its organizational forms and methods change due to economic and political reasons. This gives grounds to the authors to assert that the integral system of financial control and its various types that it includes are not static, otherwise definite. The essence and characteristics of public finances are their deep internal contradictions, the conditions of the processes of transition from one type of economy to another type of economy are clearly manifested in financial control. The article reveals the objective preconditions of control in Ukraine, determined the essence of financial control in the implementation of the country's financial policy.

Key words: financial control, objective prerequisites, types of financial control, financial activities, financial policy.